

šteto do zadnjega cilja, Ravensbrücka. Šele v avgustu 1945 sem zopet prestopila domači prag. Nisem se zlepa mogla otresti spominov na preživela leta v taborišču, preganjale so me ponoči in po-

dnevi. Po dolgotrajni bolezni, ki sem jo z veliko dobre volje le premagala, sem šele začela dojemati, kako lepo je življenje v svobodi.

Ana Demšar

## ZDRAVSTVENO VARSTVO IN ZDRAVSTVENO STANJE DELAVCEV V LESNI INDUSTRIJI JELOVICA ŠKOFJA LOKA OD 1954 DO 1974

Znano je, da je zgodovina zdravstvene dela in zgodovina medicine. To večnega varstva delavcev dolga kot zgodolija tudi za zgodovino zdravstvenega varstva delavcev na škofjeloškem območju, kjer so zdravniki zgodaj ugotovili in ocenili kompleksen odnos med človekom, delom in zdravjem, in zgodaj spoznali specifičen pojav poškodb pri delu in poklicnih bolezni pri delavcih. Te ocene in spoznanja, ki datirajo iz časov pred prvo svetovno vojno, so bile poglobljene in konkretizirane v času med dvema vojnama, ko so škofjeloški zdravniki te dobe že nudili organizirane usluge na področju kurativne in preventivne dejavnosti delavcem jugoslovanskih državnih železnic in delavcem gradbenih podjetij, ki so od 1938. do 1941. leta gradili vojaško cesto na Blegoš. Teh delavcev je bilo od 500 do 4000, velika večina od njih je bila iz drugih banovin. Zdravnik, ki je opravljal zdravstveno službo za te delavce, je delal po principih obratnega zdravnika. Poleg kurativne dejavnosti v ambulanti je opravljal še preventivno in socialno medicinsko dejavnost na deloviščih in bivališčih delavcev.

Leta 1945 se je pričelo v Škofji Loki ponovno organizirano zdravstveno varstvo delavcev za železničarje.

Leta 1948 se je Gorenjska predilnica v Škofji Loki dogovorila z vojaškim garnizonskim zdravnikom, da je prevzel zdravstveno skrb nad zaposlenimi v podjetju. To je bil dejansko začetek obratne ambulante na Trati, kar je trajalo vse do 1952. leta.

Organizirano in podružabljeno aktivno zdravstveno varstvo delavcev na škofjeloškem območju se je začelo 1952. leta, ko je Zdravstveni dom Kranj sporazumno z Gorenjsko predilnico v Škofji Loki ustanovil obratno ambulanto Gorenjske predilnice na Trati. V tej ambulanti je delal zdravnik v začetku le dve uri dnevno, obratna ambulanta pa je imela polno zaposleno bolničarko. Ta je poleg pomoči zdravniku v času ordinacije oprav-

ljala preventivno in socialno-medicinsko dejavnost v delovnih in pomožnih prostorih podjetja.

Leta 1954 je bilo dogovorjeno, da se zdravstvena dejavnost obratne ambulante Gorenjske predilnice Škofja Loka razširi tudi na podjetje Jelovica v Škofji Loki. Zdravnik je podaljšal svoj delovni čas v obratni ambulanti najprej na 3 in nato na 4 ure dnevno. Stalno je raslo število pregledov v ordinaciji in število ur za preventivno in socialno medicinsko dejavnost v podjetjih. Honorarno zaposleni zdravnik ni več zmožni dela v obratni ambulanti. Leta 1956 je na iniciativo Lesne industrije Jelovica Zdravstveni dom Škofja Loka sklenil pogodbo o štipendiranju pripravniške dobe bodočega zdravnika za obratno ambulanto na Trati.

Leta 1957 je Obratna ambulanta Gorenjske predilnice in Jelovice v Škofji Loki dobila stalnega zdravnika, zaposlenega v obratni ambulanti s polnim delovnim časom — od tega polovico za kurativno ordinacijo v obratni ambulanti in polovico za preventivno in socialno medicinsko dejavnost. S tem se je dejansko pričelo organizirano aktivno zdravstveno varstvo za 1000 zaposlenih delavcev v teh dveh podjetjih.

Od 1954. do 1962. leta je obratna ambulanta na Trati opravljala kurativno in preventivno dejavnost za delavce Gorenjske predilnice in Lesne industrije Jelovica. Od 1963. leta je opravljala te dejavnosti tudi za LIO Gradis Škofja Loka in preventivno dejavnost za novo pripojeni obrat LI Jelovica v Sovodnju, od 1970. leta tudi preventivno dejavnost za novo pripojene obrate v Kranju in Predvoru.

Od 1958. do 1968. leta je bila obratna ambulanta na Trati zdravstveni zavod s samostojnim financiranjem. Leta 1968 je postala strokovna enota Zdravstvenega doma Škofja Loka in takoj nato še strokovna enota Zdravstvenega doma Kranj.

Leta 1971 so na iniciativo LI Jelovice in Zdravstvenega doma Kranj pričeli akcijo, da bi zgradili na Trati večjo obratno ambulanto za organizacije združenega dela, ki imajo svoje obrate na Trati, predvsem za LI Jelovica, Gorenjsko predilnico, LIO Gradis, Loške tovarne hladilnikov, Kroj, Odejo, Transturist, PEKS in Veletrgovino LOKA. Ker je ta akcija potekala prepočasi, se je LI Jelovica odločila, da zgradi in opremi lastno obratno ambulanto. Ta odločitev je bila že realizirana. Ostala dva uporabnika obratne ambulante na Trati — Gorenjska predilnica in LIO Gradis sta v dogovoru z Zdravstvenim domom Kranj — TE Škofja Loka organizirala svojo obratno ambulanto v prostorih TE Škofja Loka.

V času od 1954. do 1973. leta je kurativno ordinacijo obratne ambulante obiskalo 87000 delavcev iz LI Jelovice. Za te delavce je poleg pregledov, obratna ambulanta opravila še 29660 posebnih medicinskih storitev (prevez, injekcij, malih kirurških intervencij itd.) in 16650 laboratorijskih storitev. 3480 delavcev je bilo napotenih v bolnico, 17400 k zdravniku — specialistu, 8700 na rentgenski pregled, 8700 v laboratorije izven obratne ambulante in 1305 na fizioterapijo.

V času od 1954. do 1958. leta ni obratna ambulanta opravljala preventivnih pregledov delavcev, razen nekaj predhodnih pregledov. O teh nimamo statističnih podatkov.

V času od 1959. do 1974. leta je obratna ambulanta opravila za LI Jelovica 1330 predhodnih pregledov, 1785 obdobjnih (periodičnih) pregledov in 600 ostalih preventivnih pregledov delavcev (sistematičnih).

V istem obdobju je zdravstveno osebje opravilo za LI Jelovica 1000 zdravniških ur in 2000 ur medicinske sestre za ostalo preventivno in socialno medicinsko dejavnost na delovnih mestih in na domu delavcev.

Poleg »rutinske« kurativne in preventivno — socialno medicinske dejavnosti je obratna ambulanta opravljala še nekatere preventivne naloge. O teh je obratna ambulanta poročala OZD v letnih poročilih ali periodično oziroma ob zaključku naloge.

V času od 1959. do 1963. leta je obratna ambulanta proučevala socialno medicinske vzroke fluktuacije delavcev v LI Jelovica in socialno medicinske razmere delavcev, ki so se preselili iz drugih krajev ali celo iz drugih republik.

V istem času je bila izdelana in objavljena obširnejša analiza o splavih pri ženskah, zaposlenih v LI Jelovica.

V obdobju 1964. do 1968. leta je obratna ambulanta proučevala socialno delitev dela s posebnim poudarkom na pravilno zaposlitev žena, mladine in starejših delavcev.

V letih 1969, 1970 in 1971 so bili izdelani priročni praktični standardi za obsege preventivnih pregledov nekaterih profilov delavcev v lesni industriji.

V obdobju 1973. in 1974. leta so bili izdelani programi za nekatere retrospektivne analize o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem stanju zaposlenih v LI Jelovica. Material iz teh programov in analiz je uporabljen tudi v tem prikazu.

Rezultati analize staleža delanezmožnih v LI Jelovica od 1957. do 1973. leta so naslednji:

Povprečni odstotek vseh delanezmožnih od 1957. do 1973. leta s porodnicami je bil 4,90 %, a brez porodnic 4,30 %.

Ta odstotek ni bil bistveno drugačen kot povprečni odstotek delanezmožnih od 1957. do 1973. leta v občini Škofja Loka in v lesni industriji SR Slovenije.

Povprečni letni odstotek vseh delanezmožnih v LI Jelovica v času od 1957. do 1973. leta ne kaže bistvenega porasta.

Največji povprečni odstotek delanezmožnih v LI Jelovica je bil v času od 1957. do 1973. leta v decembru, februarju in marcu, a najnižji v juliju in avgustu.

Vrsta bolezenskih skupin po pogostosti v LI Jelovica je v času od 1957. do 1973. leta bila naslednja:

1. bolezni dihal,
2. poškodbe,
3. bolezni gibal,
4. nega in spremstvo družinskega člana,
5. bolezni prebavil,
6. bolezni mokril,
7. komplikacije v nosečnosti,
8. bolezni kože,
9. duševne motnje,
10. bolezni živčevja in čutil,
11. bolezni srca in obtočil,
12. nalezljive bolezni.

Rang bolezenskih skupin po resnosti v LI Jelovica je v času od 1957. do 1973. leta bil naslednji:

1. poškodbe,
2. bolezni dihal,
3. bolezni gibal,
4. komplikacije v nosečnosti,
5. bolezni mokril,
6. bolezni prebavil,
7. bolezni srca in obtočil,

8. bolezní živčevja in čutil,
9. duševne motnje,
10. nega in spremstvo družinskega člana
11. bolezní kože,
12. novotvorbe.

Bolezenske skupine v LI Jelovica od 1957. do 1973. leta, ki so najbolj pogoste, so zastopane pri staležu delanezmožnih z največjim številom dela nezmožnih delavcev. Bolezenske skupine, ki so najbolj resne, so pri staležu delanezmožnih zastopane istočasno z največjim številom izgubljenih bolniških dni delanezmožnih delavcev in z najdaljšo povprečno dobo bolovanja delanezmožnih delavcev.

Analiza nesreč in poškodb delavcev v LI Jelovica od 1957. do 1973. leta je pokazala naslednje:

— 87 % poškodb se je pripetilo na samem delovnem mestu, a ostalih 13 % na poti na delo ali z dela oziroma na službeni poti;

— najpogostejše poškodbe po obliki nesreče so bile zaradi udarcev ali trčenj ob predmete zaradi napačnih gibov, zaradi padca predmetov ter zaradi padca oseb;

— najpogostejše poškodbe po materialnih povzročiteljih nesreč so bile naprave, stroji, prevozna in dvigalna sredstva ter orodja;

— najpogostejši vzroki nastanka nesreč in poškodb so bili zaradi nesmotnega ali nezanesljivega dela posameznika, zaradi kršitve predpisov o varnosti pri delu, zaradi nepravilnega ali neustreznega delovnega okolja in zaradi motenj v tehnološkem postopku;

— najpogostejše oblike poškodb so bile rane, udarnine, zvini, prelomi in tujski.

V času od 1957. do 1973. leta je v LI Jelovica bilo prijavljeno 40 poklicnih bolezní. Največkrat so to bile poklicne kožne alergične bolezní, poklicne bolezní gibal ter poklicne naglušnosti.

Rezultati analize invalidnosti v LI Jelovici od 1957. do 1973. leta so naslednji:

— na invalidski komisiji je bilo ocenjeno 96 delavcev;

— 50 % teh je bilo ocenjeno kot invalid III. kategorije, 10 % kot invalid II. kategorije, 30 % kot invalid I. kategorije;

— ostalih 10 % ocenjenih niso bili invalidi, ker ni bilo končano zdravljenje ali ni bilo invalidnosti po TZIZ;

— v 87 % je bila vzrok invalidnosti bolezen, v 10 % poškodba pri delu in le v 2 % poklicna bolezen;

— najpogostejši vzroki invalidnosti so bili bolezní gibal (predvsem pa bolezní hrbtenice in sklepov) ter bolezní srca in

ožilja (predvsem ishemične bolezní srca in hipertenzija);

— pomembni vzroki invalidnosti so bile še duševne bolezní in motnje (predvsem nevroze), bolezní živčevja in čutil, bolezní prebavil in jeter ter bolezní dihal (predvsem kronični bronhitis in astma).

V času od 1954. leta do danes se je v LI Jelovica mnogo bistvenega spremenilo na področju delovnih in proizvodno-tehnoloških postopkov, delovnih pogojev, strukture zaposlenih, delovnih in samoupravnih odnosov, proizvodnje in dohodka, osebnega in kolektivnega standarda, varstva ter zdravstvenega stanja zaposlenih.

LI Jelovica se je razvila iz podjetja s polobratno proizvodnjo v moderno lesno industrijsko organizacijo združenega dela s sodobnimi delovnimi in proizvodno-tehnološkimi postopki. Ta razvoj zahteva od službe zdravstvenega varstva delavcev v LI Jelovica širšo dejavnost na področju študija dela, proučevanja vpliva dela in delovnega okolja na delavce, proučevanja prilagoditve dela delavcem in delavcev delu, oblikovanja delovnega mesta, analitične ocene delovnega mesta ter spremljanja higienskih razmer delavcev.

Izboljšali so se delovni pogoji in higienske razmere delavcev v LI Jelovica. Mnoge poklicne nevarnosti in škodljivosti so v teh dvajsetih letih bile odpravljene. Žal so mnoge obstoječe resne poklicne nevarnosti in škodljivosti ostale še vedno prisotne, a mnoge so se spremenile svoj značaj. Novi postopki so delavcem LI Jelovice prinesli nove, pred leti še neznane in doslej še neraziskane poklicne nevarnosti in škodljivosti. Tako danes od približno 1000 zaposlenih v LI Jelovica še vedno tretjina delavcev dela na delovnih mestih, na katerih je večja nevarnost poškodb in zdravstvenih okvar.

V preteklih dvajsetih letih se je bistveno spremenila struktura zaposlenih v LI Jelovica. Skupno število zaposlenih je sedaj trikrat večje kot 1954. leta. Odstotek zaposlenih žena je v LI Jelovica v stalnem porastu — 1954. leta je bilo le 30 odstotkov žena med zaposlenimi, a danes že 38 odstotkov. V stalnem porastu je število mladoletnih delavcev, delavcev starejših nad 50 let in invalidov dela II. in III. kategorije. Spremenila se je tudi kvalifikacijska struktura zaposlenih, zmanjšalo se je število kvalificiranih delavcev, a poraslo je število priučenih delavcev in delavcev s srednjo,

višjo ter visoko izobrazbo. V stalnem porastu je število novo zaposlenih delavcev, ki so prišli v LI Jelovica izven škofjeloškega območja ter iz drugih republik.

Take obsežne spremembe v strukturi zaposlenih zahtevajo od osebja obratne ambulante Jelovica posebno dejavnost na področju proučevanja psihofizioloških in socioloških lastnosti delavcev ter skrb za socialno delitev dela — predvsem za pravilno racionalno in varno zaposlitev žensk, mladine, starejših delavcev, rekonvalescentov, kroničnih bolnikov, invalidov dela, udeležencev NOV in delavcev iz drugih republik.

Nenehni porast proizvodnje, dohodka in standarda ter nenehni in nezadržni razvoj delovnih, družbenih in samoupravnih odnosov obvezuje zdravstveno službo v LI Jelovica za posebno strokovno dejavnost pri spremljanju vpliva izven delovnega okolja na zdravje, delo in varnost delavcev ter spremljanje medsebojnih odnosov v organizaciji združenega dela.

Pri današnjem stanju proizvodnje, tehnologije in znanosti v LI Jelovica so de-

lovni in proizvodni postopki, delovni pogoji ter naloge, ki jih postavlja proizvodnja pred delavca, komplicirani, različni in sprejemljivi, da zahtevajo stalno visokokvalitetno raziskovanje na sodobni znanstveni osnovi, če želimo doseči maksimalni kvalitativni in kvantitativni delovni učinek, a da se pri tem ohrani dobra duševna in telesna kondicija delavcev. To nalogo ima kompleksno varstvo delavcev pri delu: družbeno-pravno, psihosocialno, tehnično, protipožarno in zdravstveno. Medicinski del te naloge pripada službi aktivnega zdravstvenega varstva delavcev pri delu LI Jelovica, ki jo že 20 let organizirano in bolj ali manj uspešno opravlja obratna ambulanta Jelovica. Ob tem jubileju se obratna ambulanta Jelovica strokovno, prostorsko, kadrovsko in programsko reorganizira v novo strokovno enoto službe za medicino dela Zdravstvenega doma Kranj — TE Škofja Loka in celotne slovenske službe za medicino dela. Seveda, z najboljšimi željami vse naše zainteresirane strokovne, družbene in samoupravne javnosti.

*Dr. Mario Kocijančič*

## Priloga

### Stalež delanezmožnih v lesni industriji »Jelovica« Škofja Loka

1957 — 1973

Leto	Število zaposlenih	Število bolnikov izpisanih iz staleža	Število boln. dni izpisanih bolnikov	Povpr. doba bolovanja	Število bolnikov na 100 zaposlenih	Število boln. dni na 100 zaposlenih
1957	420	643	10533	16,4	153,1	2507,9
1958	468	749	11677	15,6	160,0	2495,1
1959	460	747	11528	15,4	162,4	2506,1
1960	474	836	13377	16,0	176,4	2822,2
1961	472	781	12058	15,4	155,5	2554,7
1962	488	813	13069	16,1	166,6	2678,1
1963	586*	815	10442	12,8	139,1	1781,9
1964	625	928	12442	13,4	148,5	1990,7
1965	620	890	11378	12,8	143,5	1835,5
1966	602	575	10253	17,8	95,5	1703,2
1967	597	428	9252	21,6	71,7	1549,7
1968	604	569	9828	17,3	94,2	1627,2
1969	641	766	11103	14,5	119,5	1732,1
1970	728**	670	11854	17,7	92,0	1628,3
1971	1064	861	16912	19,6	80,9	1589,5
1972	1035	1028	22015	21,4	99,3	2127,1
1973	1018	1028	22250	20,7	101,0	2185,7

\* 1/3-1963 priključen obrat Sovodenj

\*\* 1/10-1970 priključen obrat Kranj in Predvdor.